

A Z-generáció tükrözésében

În oglinda generației Z

In Reflection of the Z-Generation

BALÁSI András PhD

associate professor, University of Arts Tîrgu Mureș

balasi.andras1@gmail.com

Abstract: *For a long time, I was not paying attention to generation-changes, I did not truly believe that this could be exactly denoted. As a professor, it was impossible not to notice, something supervene: three years ago, at the beginning of the school year I entered a history of theatre course and it was undiminished awe inspiring: all new students (a group of 24) had in front of them a communication adapted set. It seemed to me that I entered a computer science class. The reality is that they are taking notes on tablets with an inconceivable promptness while they are corresponding on social media networks. At the airport in Rome, 80 percent of the waiting people are staying-standing in a stoop position, mostly using a smart-phone, including myself. According to the statistics in Romania, in the preceding year approximately 3 million smartphones were sold, three times more, than three years ago. In this study, I would like to examine how our everyday occurrence, wises of the previous generations are influenced by the unprecedented spread speed and the technological innovation sequences – with this end in view through of the Z-generation users' trends. In this context occurs a series of questions, significant entities, like: is it possible to teach by time-honored devices and methods, is it possible at all to teach... Is it possible to follow the wants of information receiving among Z-generation university students?*

Keywords: *generation-changes, social media networks. Z-generation, multimedia, dramaturgy*

Első számítógépetem 1993-ban vettem (IBM 286, 3.1-es magyar Windows), majd 1996-ban csatlakoztam először az internethez, ekkor már egy új géppel. Gondoljunk vissza a Windows 95 ünnepélyes indítására, minden televízió közvetítette, a kábeltelevízió jóvoltából a CNN-en nézhettük, hogy Bill Gates megnyomja az entergombot, és tá-dáá: „kék halál”. Ekkor mondtam halkán az egyik erdélyi kisváros egyik mellékutcájából: és ez a szoftver egyszer még vezetni fogja az autómát... Lassan elfelejtjük a wifi-technológia korában, miként csatlakoztunk akkoriban az internethez, telefonos kapcsolat volt, hosszasan nyöszörgött a modemben valami, s ha csatlakozott zavartalanul, kisebb ünnepnek számított. A pornóoldalakon –

képzelnék el ezt a képtelenséget, ifjú kollégák – statikus tartalmak voltak, magyarul fényképek. A jelenlegi helyzet – amelybe a Z generáció tagjai már beleszülettek – valamivel másabb: Románia az első öt között van az internetsebesség szempontjából, szinte minden okostelefonon fut a 4G, értelemszerűen az internet is, hozzáférhető áron. Annak idején hajnali 4-kor keltem, mert 4 és 6 között ingyenes volt a csatlakozás, és a pontosan 6-kor történő kilépés után nagyon világfinak és modernnek éreztem magam.

A világ azonban nem változott nagyon, abban az értelemben, hogy ilyen radikális változások mindig is voltak. Gondoljunk vissza a rádiózás kezdetére vagy a televízió megjelenésére és rohamos terjedésére. Egyik biztos „fegyver” a közösségeinktől – és bizonyos mértékben önmagunktól – történő újbóli általános elidegenedésünknek a távirányító lett. Már a hatvanas évek elején széles körben temették a modern kort, és posztmodern állapotról értekeztek; olyan események robbantották a világ bizonyos részeit, mint a vietnami háború, a hippy mozgalom, a szexuális forradalom, ezen belül pedig a fogamzásgátlók széles körű elterjedése, a személyi számítógépek megjelenése. Minden kor embere úgy érezte, hogy az ő élete alatt történtek a legnagyobb változások, gondoljunk a világvégék sorozatára például. Mindez történik, és mi itt, Romániába szorult kisebbségként alig tudunk valamit, építjük a szocializmust, egyeseknek van televíziójuk (nekünk is volt, az első a Cosmos, majd az Opera [nagyképernyős], végül pedig a Cromatic, az első színes televízió), csak éppen alig volt műsor. Néhány sporteseményre emlékszem, ebből is arra, hogy nagyon drukoltam Ilie Năstase román teniszezőnek, illetve volt néhány szombat esti sorozatfilm, a *Mannix*,¹ a *Dallas*.² Az iskolában pedig a dákok történetét tanították, Adyról kiderítette a magyartanárnk, hogy proletár költő volt, Mikszáth ostorozta az arisztokráciát. Már akkor bűnös módon olvastam, döbbenet hallgattam ezeket az órákon, dolgozataimra hatosnál jobb jegyet nem kaptam – egészen addig, amíg véletlenszerűen kiderült, hogy Kányádi Sándor a keresztapám, innen aztán halként feleltem, azaz tátoztam egyet, és tízes. Minden jóval és rosszal együtt ilyen világ volt: többnyire elzárva az információktól, a hírektől is zajlott az élet. Mekkora élmény volt, amikor – egészen apám haláláig – megérkezett a *Ludas Matyi*, az *IPM*, a *Magyarország*, a *Heti Világgazdaság* és sok más folyóirat; csak hogy nem volt kivel beszélnem minderről környezetemben, az agy mosás után megtörtént nálam is, másfél év katonaság elég volt ahhoz, hogy megtört, beteg emberré változzak. És jött 1989 decembere; soha el sem tudtam képzelni, hogy az a világ, amelyben felnőttem, megváltozhat, pontosabban: jóra, jobbra változhat.

1 A sorozatról itt található a leírás: <http://www.imdb.com/title/tt0061277/>

2 A sorozatról itt található a leírás: <http://www.imdb.com/title/tt0077000/>

Annyit tudtam, hogy menekülni kell innen, mindegy, hogy hova, ami aztán a már „szabad” világban meg is történt. Hogyan hullámzik a körkörös történelem: egykori menekültként, ha így tisztább: migránsként másképpen nézem-érezem például a jelenlegi migránshelyzetet. És végül tanár lettem, Erdély egyik folyamatosan problémás kisvárosában, Románia talán – hallgatói létszám szerint – legkisebb egyetemén (ahol tanulmányaimat is végeztem), ahol naponta óhatatlanul találkoztam az akkori Y-generációval, akiről nem tudtam pontosan, hogy kik is azok, csak azt láttam, hogy valami megváltozott a korábbi évekhez képest: évről évre „fehérgallérosabb” lesz a színházi szakma például. Sokáig nem figyeltem fel a generációváltásokra, nem is igazán hittem abban, hogy ez pontosan jelölhető. Tanárként azonban nem lehetett nem látni, hogy valami történik: ezelőtt három évvel tanévkezdéskor bementem színháztörténet-órára, és teljes döbbenet: az új hallgatók előtt (24 főből álló csoport) mindenkinél volt egy távkommunikációra alkalmas készülék. Úgy tűnt, mintha informatikaórára mentem volna. Tény, hogy táblagépen jegyzetelnek hihetetlen gyorsasággal, miközben közösségi oldalakon leveleznek egymással.

A római repülőtéren a várakozók 80 százaléka görnyedt pozícióban ül-áll, többnyire okostelefont használ; jómagam is. Az eladók statisztikai adatai szerint Romániában az elmúlt évben hozzávetőlegesen hárommillió okostelefont adtak el, háromszor annyit, mint három évvel korábban. „Robbanásszerű fejlődés ment végbe alig néhány év leforgása alatt a mobiltelefonok romániai piacán. Négy éve az idehaza eladott maroktelefonok értéke még csak 209 millió eurót tett ki, rá egy évre azonban már 472 milliót költöttünk ilyen készülékekre. A növekedés 2014-ben sem torpant meg, akkor az eladások volumene 591 millió euró volt, tavaly pedig 719 milliót tett ki, ami 23 százalékos pluszt jelent az egy évvel korábbi szinthez képest, a 2012-es értéknek pedig mintegy három és félszerese”³ – írja a *maszol.ro*. Ugyanebben a cikkben olvashatjuk az *emag.ro* adatairól: „»2015 volt az első év, amikor több vásárló lépett be hozzánk okostelefonról, mint asztali számítógépről és laptopról. Arra számítunk, hogy idén 30 százalékkal fog nőni az okostelefonról és táblagépről történő vásárlások száma« – nyilatkozta a *Ziarul Financiar* gazdasági napilapnak Bogdan Axinia, a legnagyobb hazai webáruház, az eMag alelnöke. 2014-ben még alig haladta meg a 30 százalékot azok száma, akik okostelefonról néztek be az eMag virtuális áruházába.”⁴

3 Már a romániaiak életét is megváltoztatta az okostelefon. Elérhető: <http://www.maszol.ro/index.php/gazdasag/61809-mar-a-romaniaiak-eletet-is-megvaltoztatta-az-okostelefon>; letöltve: 2016. április 20.

4 Uo.

Valami megváltozott a helyi oktatásban is; 20-25 fős csoportok esetében szépen lassan kerülni kell a korábban említett, a közelmúltra vonatkozó egyfajta „mártírkodást”, önsajnálatot, hiszen a Z-generáció tagjai, akik nagy elvárásokkal ülnek a drámaelemzés-kurzuson, többnyire nem is hallottak – már a szüleiktől sem – ezekről az eseményekről, helyzetekről.⁵ Elmagyarázni az egészet aligha lehet. Ugyanakkor nem tudok eltekinteni attól, hogy – igaz, nagyon fiatalon – benne éltem egy diktatórikus világban, hogy részben ennek a „nevelésnek” is vagyok a „terméke”. Ők beleszülettek a szabadságba, én megkaptam a szabadságot (semmit sem tettem érte, azon kívül, hogy túléltem), de folyton, a mai napig *mérem* ezt az állapotot. Szenvedélyesen megyek az információ után, hiszen olvashatom a *Népszabadságot*, a *The Timest*, akármit. Ebben a nehéz és sokszor szomorú társadalmi-szociális helyzetben örvendeni tudok a pontosan 14 centis szabadságomnak, a Z pedig egyszerűen nem érti, hogy mi a bajom. Hogyan tudj színházi repertoárról beszélni, ha nem ismered a korábbi idők cenzúráját; hogyan értheti meg egy Z, hogy (nem csak) az akkori alkotók marhasága volt pocsék szovjet színműveket bemutatni. Előadás közben érzem, hogy elveszítem őket, egyszer csak kilép a Facebookra, s innen azt tudom esetleg követni, hogy osztályon belül éppen kivel oszt meg tartalmakat. Vajon van-e megoldás? Kell hogy legyen. Nem hiszem, hogy az egyetemi képzés alatt az elméleti órák esetében a tanár pótolható; nem beletörődni kell az adott helyzetbe, hanem alkalmazkodni, de lassan már a leglátványosabb prezi sem oldja meg a helyzetet. Vannak tantárgyak, amelyek nehezen bírják el az elektronikus jellegű kiegészítéseket. Akkor mi a megoldás? Jobban meg kell ismernünk őket. Mert ami rejtve marad, azt nem lehet szeretni... Nehéz ügy, hiszen nem tudományosan igazolt evidenciákról, hanem jelenségekből, legtöbbször személyes tapasztalatokból merítünk. Egyelőre általánosítunk olyan helyzetekben, amikor tudományos szempontból pontos felméréseket kellene végezni, amelyekben – valljuk be – nem mindig igazán hiszünk.

Az utóbbi időben sok anyagot olvastam át a Z-generáció jelenségről. „Megszületett a Z-generáció – derül ki az Ipsos F&F legfrissebb, fiatalok médiafogyasztási szokásait vizsgáló kutatásából. Egyoldalú, határozott, mégis kiszolgáltatott és kétes jövő előtt álló társaság az övek: 67 százalékuk csupán a televízióból értesül a világ dolgairól. A második legfontosabb hírforrás az internet számukra, ahol átlagosan tízből hatan tájékozódnak a hírekről, kilenc százalékuk pedig okostelefonon is követi az eseményeket. A nyomtatott sajtót temetőik körül megjelentek

⁵ Nyilvánvaló, hogy ez egy szűk csoport hozzáállása, és mindig vannak kivételek. A megállapítások statisztikai szempontból nem jók, csupán a 13 év tanári tapasztalataira hagyatkozik. Tény azonban, hogy a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Magyar Karán (két képzési irányt leszámítva) minden osztályon vannak óráim az öt év képzési idő alatt.

a virágárusok: a ismeretszerzés tekintetében még a rádióhallgatás is megelőzi a papíralapú médiát. A legmegdöbbentőbb adat, hogy a fiatalok közel 13 százalékát egyáltalán nem érdeklik a világban történetek: úgy érzik, nincs beleszólásuk a környezetük alakításába. Az 1992 után születettek elutasítják a hivatalos – és gyakran jóval objektívebb – hírforrásokat, s saját kapcsolati hálójukból, informális utakon, a közösségi oldalak nehezen ellenőrizhető tartalmaiból tájékozódnak. Jól látszik, hogy az elmúlt évek drámai sebességű technológiai változásának társadalmi hatása felbecsülhetetlen: az újmédia információs forradalma nemcsak átformálta viselkedésünket, de ténylegesen áthuzalozza a következő generáció szürkeállományát” – posztolja Pintér Dániel Gergő, 2013. április 18-án 14 óra 35 perckor.⁶ „A közösségi médiából és a Wikipediáról gyűjtik az információt, és kifejezetten nehézséget okoz számukra a hosszabb, szöveges háttéranyagok feldolgozása és az ismeretek szöveges visszaadása” – derül ki egy friss, a Z-generáció tanulási szokásait vizsgáló felmérésből. „E helyzetre az iskolának is reagálni kellene” – írja PLÁZS 2014. április. 24. 11:35-kor.⁷ Folytathatnám a többnyire lamentáló hangulatú újságcikkek idézését, nyilván nem teszem, hiszen mindegyik arra van kiélezve, hogy nem olvasnak irodalmat, nem művelik magukat, fastfood-információt fogyasztanak szinte kizárólagosan, ellenőrizetlenül és ellenőrizhetetlenül. Ez van, ezzel a helyzettel kell számolnia szülőnek, tanárnak, mindenkinek; és nem igaz, hogy ezeket a tüneteket nem lehet enyhíteni. Az egyik legátfogóbb felmérés ebben a témában a Pécsi Tudományegyetemen készült;⁸ „Miótan az új generációs fiatalokról, akik a célcsoportot alapvetően alkotják, viszonylag kevés átfogó, megbízható kutatási információ áll rendelkezésünkre, ezért a hatékony kommunikáció, a szemléletformálás érdekében, a projekt további lépéseinek megalapozásaként, kutatást végeztünk a 15-24 éves fiatalok körében. A megkérdezések során alapvetően a fiatalok értékeit, életstílusát, mindennapjaik eltöltésének megismerését adó blokkot, a kommunikációjuk csatornáit kutattuk. Természetesen az alapvető cél támogatását is fontosnak tartottuk ennél a kutatási elemnél, így vizsgáltuk a célcsoport tudományhoz, tudományos eredményekhez való hozzáállását is, vagyis a projekt alapvető célkitűzéseivel kapcsolódóan több témakört is vizsgáltunk, így például: – a tudomány, a tudományos eredmények megítélése, – a vonzó tudomány főbb sajátosságai, – tudománykom-

6 PINTÉR Dániel Gergő, *Semmivel sem törődik a Z-generáció*, Elérhető: http://media20.blog.hu/2013/04/18/a_boseg_zavara_121; letöltés időpontja: 2016. -banmlkamárcius.

7 *Klasszikus módszerekkel nem lehet a Z-generációt tanítani*, Elérhető: http://hvg.hu/plazs/20140424_Klasszikus_modszerekkel_nem_lehet_a_Zgen; letöltés időpontja: 2016. március.

8 *Elérendő célok és megvalósult eredmények összefoglalója*, „Tudománykommunikáció a Z generációnak” projekt, TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016, Elérhető: <http://www.zgeneracio.hu/projekt>; letöltés időpontja: 2016. március.

munikáció, – trendek és eszközök, – időfelhasználás, szabadidős aktivitások, – tartalomfogyasztás, –preferenciák, – értékek, attitűdök, életstílus, – médiahasználat. A kérdőíves megkérdezések célja összességében tehát az volt, hogy megalapozott információkat szerezzünk mindazon témakörök érintésével a kiválasztott célcsoport preferenciáira vonatkozóan, amelyek a tudományos eredmények disszeminációját hatékonyan képesek támogatni” – írják a szerzők a kutatási projekt bevezetőjében.

A Z-generációra jellemző jelenségeket vizsgálva megállapítható, hogy egyértelműen hálózatokban élnek, az információáramlás minden formája valamilyen hálózathoz köthető. Az X-generáció is hálózatokban él, de még vannak fenntartásai, még remeg bennü(n)k valamiféle egyre homályosabb tiltakozás, még emlékszik a grundra, a babaházra, még küldözget email-t... Valójában az a probléma, hogy nem látom a problémát; most éppen ez van. És ez – véleményem szerint – gyorsan általánosuló jelenség, elsősorban urbánus közegben.

A Z nagyon is valóságosnak tűnő virtuális hálózatokban él, kommunikál; nem tudja még, hogy van egy valamivel nagyobb, virtuálisnak tűnő, ám nagyon is reális hálózat. A hálózat, rendszer vagy nagy gépezet, amely nem engedi, hogy béke legyen akár egy pillanatig is; a hálózat, amely mindent, minden generációt, szinte mindenkit le- és/vagy bedarál és felszippant. Emberiségünkre nagy csapás volt, hogy Arisztotelész megírta a *Nikomakhoszi Etikát*, hiszen megfogalmazta a nagy hálózat számára a túlzott-túlzás, a hiányos és az észbeli és etikai erényeket is, ugyanakkor le is írta ezek mibenlétét. A hálózat kész mátrixot kapott, mit kell erősíteni ahhoz, hogy folyton békétlenség legyen, hiszen ebből él az emberek nagy része (lelkileg és fizikailag egyaránt), és ebből él a hálózat maga is, minden pitiáner kellemetlenkedést és hatalmas vérontást beleértve. A hálózat azonban nem pontos, nem igazán jól szervezett, érződik, hogy nincsenek állandó egyeztetések; mégis működik.

Heiner Müllert idézem: „Shakespeare tükör az időkön keresztül, reményünk egy olyan világ, melyet már nem reflektál. Nem vagyunk magunknál, míg Shakespeare írja darabjainkat. [...] A mítosz aggregát, gép, melyre újabb és újabb gépek kapcsolhatók. Továbbadja az energiát, míg csak a növekvő gyorsulás szét nem veti a kultúrkört.”⁹ Shakespeare volt az, aki leírta a hálózatot több drámájában: nem létezhet a rajongó szerelem, Rómeónak és Júliának be kell hódolnia, vagy dögöljenek meg. Gloster végignézi gyerekként apja, York megalázását és kivégzését, majd később azt mondja, unom a békekort, ezért gazember leszek. Valójában nincs is

⁹ Heiner MÜLLER: „Shakespeare, a differencia”. Idézi Kurdi Imre: *Közhelyek egy kulcsfiguráról*. In: Heiner MÜLLER: *Képleírás*. Budapest-Pécs, JAK-Jelenkor, 1997, 108.

más esélye, minthogy az legyen, ahogy nincs esélye az őt lekaszaboló Richmondnak sem, a későbbi VII. Henriknek. Az a közeg, amelyben Gloster király lett,¹⁰ és amelyben III. Richárdként uralkodni kezd, rég nem változott, akár háború volt, akár béke. Most éppen nem háború van, nem hadseregek ütköznek meg, hanem egyénekre vadásznak. A gyerektől a felnőttig mindenki elvetemült gyilkos, ha nem gyilkos, akkor be- vagy kisúgó, cinkos, és ha nem cinkos, akkor azzá válik félelmében vagy érdekében. A gyilkos szövevényeknek nem III. Richárd a fő mozgatója, ő ugyanolyan, mint a többi, csak élvezettel csinálja. Ez a társadalom ilyen, nincs esélye változásnak, mindegy, ki a király, ki az áldozat, hogy (ál)béke van vagy háború. A velencei kalmárban mindenki folyamatosan hazudik; Macbeth, a legnagyobb úr, a hősök hőse meggyilkol egy öreg embert álmában (a királyt), hogy király lehessen; Antonius és Kleopátra, Athéni Timon... És az ismertnek hitt történelem: világháborúk, járványok, gazdasági válságok, éhínségek, diktatúrák és tortúrák, csak az, ami kis városunkban történik a látszólagos békés mindennapokban – létező üldözési mániácskámát vállalva, a banális összeesküvés elméleteket ismerve is, gondoljuk végig: a hálózat működik, nagy és kis léptékben egyaránt. Hogy nem vesz észre mindent azonnal? Hogy sokszor nem vesszük észre? Ez a szerencsénk. Lehetséges, hogy ez is csak egy kód, mert ha észrevenne mindent, már rég felszámolta volna önmagát is. Most is, amikor éppen élvezem a 14 centinyi szabadságomat, érzem tarkómon nem létező jeges leheletét.

A Z számomra már fura derűjének tükrözései oszlatják el a szorongás utáni letargiát. Őket nem lehet elkapni. Még. S talán nehezebb is lesz, mert azonnal megosztják a jelenséget. De, Z-k, ne hallgassanak egy rohamosan öregedő fazonra, aki túl sokat látott, túl sokat olvasott, túl sokat evett, s aki azt mondja: a hálózat működik. És ledarálja az erkölcstelent azért, mert az, és az erkölcsöt is, mert hiszen az.

10 „Mások sem érzik jól magukat a békekorban, és nem kizárólag udvarlással töltik az idejüket, mint Gloster a bevezető monológban állította. Ez a béke nem annyira békés, mint ő gondolja. Hamis váddal bárkit börtönbe lehet küldeni, könnyen megy, elég, ha egy első bizalmas megrágalmazza. Gloster tehát *nem magányos gazember*. A háborúskodás nem szünetel, ellentétben azzal, amit Gloster egyébként őszintén – hiszen monológban – állított. A darab interpretálót elérte a primitív gondolkodás végzete: a főszereplő szövegéről azt hiszik, hogy a szerző vélekedését tolmácsolja, holott valamire való drámában ilyesmi nem fordul elő. Shakespeare kifejezett akaratából már az első jelenetben olyan társadalom sejlik fel, amelyben a háborút következő újabb polgárháború folyik. Most nem seregek ütköznek meg, hanem egyénekre vadásznak, de némileg más eszközökkel ez a béke a háború folytatása.” SPIRÓ György: „A III. Richárd hálózata”. In: *Shakespeare 400, Konferenciakötet*. Szegedi Szabadtéri Játékok, Szeged, 2016.